

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Түстерді қабылдау психологиясы

ЖАРИЯЛАНДЫ
20.05.2020СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/74957/>

М.Сапарбаев институтының

Парасат колледжінің оқытушысы

Токаева Ақтоты Төлегенқызы

Түстерді қабылдау психологиясы

Түстің психологиялық әсері

Түстердің әсері мен қабылдауы — бұл әртүрлі психологиялық факторлардың әсерінен болатын және жүйке жүйесінің физиологиясына негізделген күрделі процесс. Баухаусқа арналған тренингінде Василий Кандинский түс тәртібінің физикалық негіздеріне назар аударады, ең алдымен сары-қызыл — көк түстердің үш түрін зерттейді, оның үш негізгі формасы сәйкесінше сәйкес келеді: шаршы, үшбұрыш, шеңбер. Жеке түстердің кеңістіктік және психологиялық әсерін баса көрсетеді. Сары — динамика, сыртқы қозғалыс, өткір бұрыш. Көк — сары түстерге қарама-қарсы, оның сапасын жақсартады, суық сезімі, іштегі қозғалыс, шеңберге сәйкес келеді, бұрыс бұрыш. Қызыл — ыстық, ішіндегі қозғалыс квадраттың тепе-теңдігі мен ауырлығына, жазықтықтағы дұрыс бұрышқа сәйкес келеді. Ақ және қара — бұл үнсіз түстер: ақ — жаңа түстердің пайда болу мүмкіндігін білдіреді, қара — сіңіру дегенді білдіреді.

Бұл жерде, атап айтқанда, түс қабылдаудың сипаттамаларына байланысты түс үйлесімі мәселесіне тоқталу керек. Түс үйлесімі — үйлесімнің нәтижесі — екі немесе одан да көп түстердің, сондай-ақ түс топтарының балансы. Түстер үйлесімі теориясының эволюциясын талдау мәселені жан-жақты қарастырудың қажеттілігін тудырды, оның ішінде түс қабылдаудың ерекшеліктері, адамның физиологиялық және жас ерекшелік сипаттамалары, оның әлеуметтік мәртебесі, қоршаған орта жағдайлары және, әрине, жалпы мәдениеттің деңгейі.

Түстер адамға басқаша әсер етеді. Мысалы, жылы түстер — қызыл, қызғылт сары,

сары — әсер етеді, тітіркендіргіш сияқты көрінеді. Суық түстер — күлгін, көк, көгілдір, көк-жасыл — муфта тітіркенуі. Пастелді түстер жұмсартатын және басатын әсерге ие. Кеңістікті қабылдауға әсер ететін түстер бар: жылуды бізге жақын сезінеді, суық, керісінше, қашықтықты баса көрсетеді.

Түсті қабылдау субъективті. Эстетикалық тұрғыдан алғанда, түс түстердің қалауына сәйкес анықталады. Түрлі жылдардағы түстерді анықтау үшін көптеген эксперименттер жүргізілді, әсіресе түс преференцияларын ағылшын психологтары, атап айтқанда В.Винчел зерттеді. Бұл салада эксперименттердің барлық түрлері әлі де жүргізілуде. Түстердің әртүрлі әсерлері жынысына қарай зерттеледі. Бірақ көп нәрсе жеке ерекшеліктерге байланысты болатынын ұмытпаңыз: мінезі, білімі, аумақтық орналасуы. Әр түрлі объективті жағдайларда өмірінде кез-келген түске кезіккенде, адам оған деген көзқарасын дамытады, ол сөзсіз белгілі бір түсті қабылдауға әсер етеді.

Солтүстіктің суық климатында өмір сүретін адамдар күннің жетіспеуін шешуге тырысады және жылы түстерді тұрғын үйде жиі қолданады. Күн көп болатын оңтүстікте тұратын адамдар киімде де, интерьерде де суық немесе бейтарап түстерді қолдануға тырысады. Қызыл шашты адамдар суық реңктердегі киімдерді — көк-күлгін, көк-жасыл, яғни қызғылт сары, қызыл-қызылт сары түстерді кигенді жөн көреді.

Түс бірлестіктері

Түсті ассоциациялар көрген немесе бастан кешкен оқиғаларымен байланысты адамда эмоцияны немесе түйсік тудырады. Түс бірлестіктері феномені бұл түс белгілі бір эмоциялар, идеялар, басқа табиғат сезімдерін қоздырады, яғни басқа сезімдер, сондай-ақ көрген немесе бастан кешкендерді еске түсіру, түс әрекеті арқылы қозғалады.

Жылдың белгілі бір уақытына түстер жадыны «жібере» алады: жылы түстер жаз туралы, суық түстер қысты білдіреді. Температура ассоциациясын бәрі біледі: қызыл — ыстық, көк — суық. Жас ерекшеліктері: балалар ашық түстермен, ал үлкендері жұмсақ, үнсіз реңктермен байланысты. Салмаққа байланысты ассоциациялар пайда болуы мүмкін: жеңіл, әуе, жеңіл — жеңіл реңктер; ауыр — қараңғы реңктер. Төменде негізгі түстердің сипаттамасы келтірілген. Белгілі бір түстің артықшылығына сүйене отырып, әр адам психологиялық сипаттамаларын өз бетінше жасай алады.

Ақ — бұл барлық түстердің синтезі, сондықтан ол «идеалды» түс. Мұның мағыналы мағынасы бар, өйткені ол бір мезгілде жарықтың жарқырауын да, суық мұзды да жеткізеді. Бұл түсті кез-келген мінезі бар адам қалауы мүмкін, ол ешкімді ренжітпейді;

Қара — белгісіздіктің түсі, бұл өмірдің мұңлы қабылдауын білдіреді. Қара түсте киінуді ұнататын кез-келген адам өмірді көбінесе қара түстермен қабылдайды, өзіне сенімді емес, бақытсыз, депрессияға бейім, өйткені оның өмірдегі идеалдары қол жетімді емес екендігінде күмән жоқ. Қара костюмнің немесе көйлектің басқаға, жанды, қызықтыға

жиі ауысуы пессимистік көңіл-күйдің жиі бұзылатындығын көрсетеді. Қара түстің тұрақты таңдауы белгілі бір дағдарыс жағдайының болуын білдіреді және әлемнің өзін немесе агрессивті бас тартуын сипаттайды (анархистердің қара баннерлерін есте сақтаңыз). Қамқорлық пен сүйіспеншілікке мұқтаж емес балалар суреттерінде қара реңкті жиі қолданады. Әдетте, қара түс қабылданбайды;

Сұр — кез-келген шешім қабылдағанға дейін ұзақ уақыт ойлайтын ұтымды және сенімсіз табиғаттың сүйікті түсі. Бұл сондай-ақ бейтарап түс, оны өздерін тым қатты айтуға қорқатындар артық көреді. Егер бұл түс ұқсамаса, онда бұл импульсивті, жұмсақ табиғаттың көрсеткіші. Көбіне, сыртқы әлемді тітіркендіргіштерге тосқауыл болатын тосқауыл ретінде сұр артық шаршау кезінде сұр түске артықшылық береді. Психологиялық тестілеу жағдайларында бұл түс басқа адамның пәннің ішкі әлеміне енуінен қорғау құралы ретінде қолданылады. Бос лауазымдарға орналасуға арналған конкурстық емтихандар жағдайында екі мыңға жуық жас жігітті зерттеу көрсеткендей, сұр түсті пәндер 27% пән бойынша әдеттегідей 5% емес, қалыпты жағдайда;

Қызыл — құмарлықтардың түсі. Егер бұл сүйікті түс болса, онда мұндай адам батыл, ол ерік-жігері күшті, ержүрек, тез ашуланшақ. Сонымен қатар — альтруист. Бұл түстерге ренжіген адамдарда кемшіліктер кешені, жанжалдардан қорқу, жалғыздыққа бейімділік және қатынастардағы тұрақтылық бар. Қызыл түс толқуды, энергияны білдіреді. Бұл түс сонымен қатар эротика нышаны болып табылады. Қызаруды елемеу органикалық әлсіздік, физикалық немесе ақыл-ойдың әлсіреуін көрсетеді. Әскери тұтқындар өмір бойы қауіпті жағдайда өмір сүруге мәжбүр болды, әсіресе оны жиі қабылдамады. Қызыл түсті жасөспірімдер жақсы көреді;

Қоңыр — аяғына нық және сенімді кіретіндерді таңдаңыз. Ол үшін әлсіз адамдар дәстүрді, отбасын бағалайды. Қоңырға деген артықшылық, ең алдымен, қарапайым инстинктивті тәжірибеге, қарабайыр сезімдік қуанышқа деген ұмтылысты көрсетеді. Алайда, бұл түстердің ең ұнайтыны ретінде таңдау белгілі бір физикалық шаршауды да көрсетеді. Әдетте, қара, қоңыр сияқты жиі қабылданбайды;

сары — тыныштықты, адамдармен қарым-қатынаста жеңілдікті, ақылдылықты білдіреді. Жақсы көретін болса, бұл сыпайылықты, қызығушылықты, батылдықты, оңай бейімделуді және адамдарды қуанта алатын және оған ұнайтынды ұнататынды білдіреді. Егер ол жағымсыз болса, онда біз пессимистік, шоғырланған адам туралы сөйлесеміз, онымен танысу қиын. Сары жасыл және қызыл түстерді араластыру арқылы

алынады және энергияның түсі болып табылады. Сары түске көбірек басымдық жүктіліктің сәтті нәтижесін күтетін жүкті әйелдерге, сондай-ақ орындарды ауыстыруға бейім адамдарға беріледі. Сары түс жарықтың түсі ретінде де түсіндіріледі (Христостың немесе Будданың галоі);

көк — аспанның түсі, бейбітшілік, релаксация. Егер сіз оған ұнайтын болсаңыз, онда бұл қарапайымдылық пен әуезділікті білдіреді; мұндай адамға жиі демалу керек, ол тез шаршайды, ол үшін өзіне деген сенімділік, басқалардың мейірімділігі өте маңызды. Бұл түстен бас тарту барлық нәрсені жасай алатындығы туралы әсер алғысы келетін адамды көрсетеді. Бірақ, мәні бойынша, ол белгісіздік пен оқшауланудың үлгісі. Бұл түске деген немқұрайлылық сезімдер саласындағы белгілі бір жайсыздықты айтады, бірақ сыпайылықпен жасырылады. Қысқаша айтқанда, көк түстерді таңдау, демалу кезіндегі адамның физиологиялық және психологиялық қажеттілігін көрсетеді, ал оны қабылдамау адамның релаксациядан аулақ болуын білдіреді. Ауру немесе шамадан тыс жұмыс кезінде көк түске деген қажеттілік артады;

жасыл — табиғаттың, табиғаттың, өмірдің өзі, көктемнің түсі. Мұны қалайтын адам, басқалардың әсерінен қорқады, өзін растаудың әдісін іздейді, өйткені бұл ол үшін өте маңызды. Оны сүймейтін кез-келген адам күнделікті проблемалардан, тағдырдың висцидтерінен, тұтастай алғанда барлық қиындықтардан қорқады. Жасыл түс жасырын потенциалды қуатқа ие, ерікті кернеу дәрежесін көрсетеді, сондықтан жасыл түстерді ұнататын адамдар өзіне деген сенімділік пен жалпы сенімге ие болады. Өздеріне жүктелген міндеттерді мақсатты ерікті белсенділікпен емес, эмоциялар арқылы жүзеге асыратын эксцентрические адамдар жасыл түстерге мейірімділік танытпайды. Олармен қатар, психикалық және физикалық әлсіздік жағдайында тұрған адамдар жасыл түсті қабылдамайды.

Басқа түстер адамның күйінің психологиялық сипаттамалары туралы айта алады. Сонымен, қызғылт сары — түйсігі бар және құмарлықты армандайтын адамдардың сүйікті түсі. Геральдикада бұл түс екіжүзділік пен алдауды білдіреді. Қызғылт — барлық тірі табиғаттың түсі. Ол сүйіспеншілік пен мейірімділіктің қажеттілігі туралы айтады. Оны ұнататын адамдар өте ұсақ мәселе туралы алаңдауы мүмкін. Тым прагматикалық адамдарда бұл түс тітіркенуді тудырады. Күлгін түс табиғи нәрестелік пен болжамды, қолдауды, қолдауды қажет етеді. Бұл мағынада күлгін түсті таңдау немесе қабылдамау ақыл-ойдың және жыныстық жетілудің өзіндік көрсеткіші ретінде әрекет етеді.

Орыс психологтары жүргізген зерттеулер В.Ф. Петренко және В.В. Кучеренко, адамның эмоционалды күйлері мен белгілі бір түстерді өзінің қалауы бойынша таңдауы арасындағы қарым-қатынасты растаңыз. Сонымен, қуаныш, көңілді жағдайда, энергиямен қаныққан түстерге (сары және қызыл) айрықша көңіл бөлінеді, ал бейбітшілік пен релаксация (көк және қоңыр) түстеріне, сондай-ақ ештеңе (қара) түсіне тыйым салынады. Адам әр түрлі әрекеттері үшін өзін кінәлі сезінетін жағдайлар үшін,

керісінше, энергиямен қаныққан қызыл және сары түстерден бас тарту және сұр және көк түстерге артықшылық беру тән. Көк, демек, тыныштық пен релаксацияны ғана емес, сұр түстермен бірге пассивті депрессияға сәйкес келеді. Адамға қауіп төндіретін жағдайларда, ерікті кернеумен байланысты жасыл түстерге, ал энергияға қаныққан сары түске, кернеуді тез түсіру қажеттілігімен байланысты болады. Сонымен қатар, егер қорқыныш сары, қызыл және күлгін түстен бас тарту кезінде жасыл және сұр түстердің басымдығымен сипатталса, онда қауіпке жауап ретінде агрессивті қозу қара және қоңыр түстердің жоқтығымен сары мен жасылдың үйлесуімен сипатталады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Турганбаева Ш.С.Основы цветоведения.Уч.Пособие для высшего и среднего профессионального образования.-Алматы 2008.-80с,илл
- 2.Ефимов А.В,Формообразование действие полехромии в архитектуре.-М.Стройиздат,-2004-168с.
- 3.Иттен И.Искусство цвета.Библиотека дизайна.www.sreda,bum,ru/libr.htm.

4. Зайцев А.С. Наука о цвете и живопись. - М.; Искусство, 2003 - 158 с.

5. Кузин В.С. Психология 7-М7? Высшая школа. 1986. - 256 с.

6. Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства 20 века. - М.: Стройиздат, 2008. - 318 с.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.